

Wykład 6

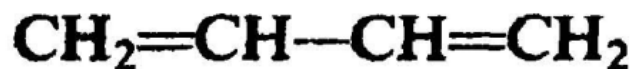
Korzystałem z : R. Morrison, R. Boyd: „Chemia organiczna” (wyd. ang.)

Dieny

Dieny są alkenami, których cząsteczki zawierają 2 podwójne wiązania C=C. Zasadnicze właściwości dienów są takie jak alkenów.

Nazwy systematyczne dienów tworzy się jak nazwy alkenów, z tym, że dodaje się końcówkę „dien” oraz na początku 2 cyfry wskazujące położenie 2 wiązań podwójnych.

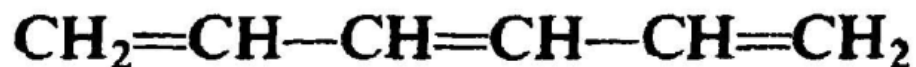
np.

1,3-Butadiene

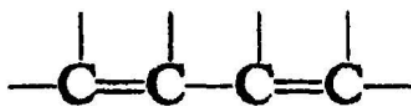
1,4-Pentadiene

1,3,5-Hexatriene

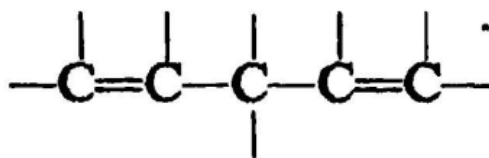
Podział dienów

Dzielą się na 3 klasy:

**Conjugated
double bonds**

Sprzężony układ wiązań

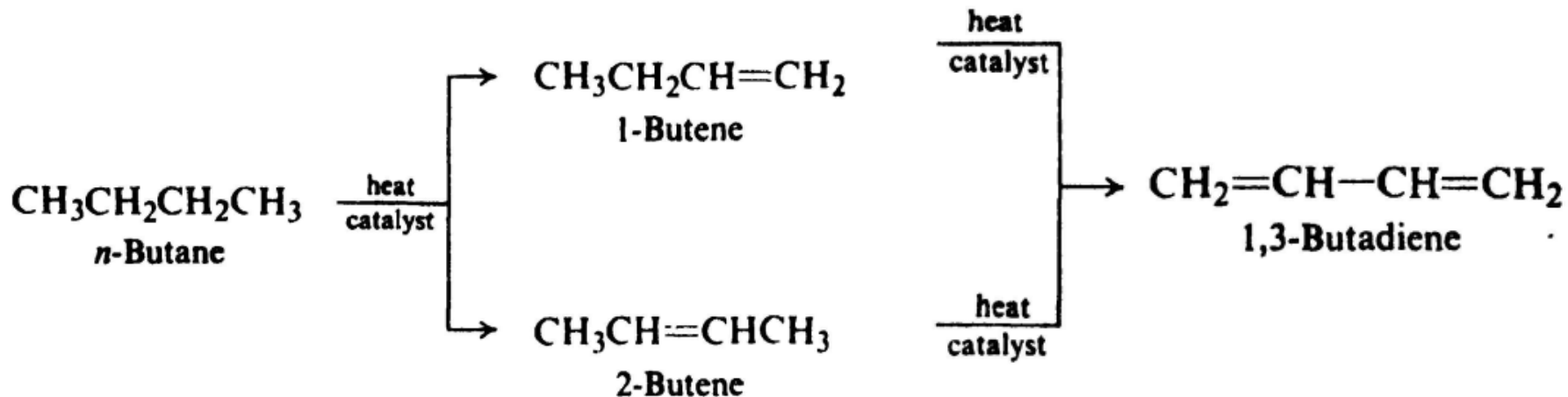
izolowany układ wiązań

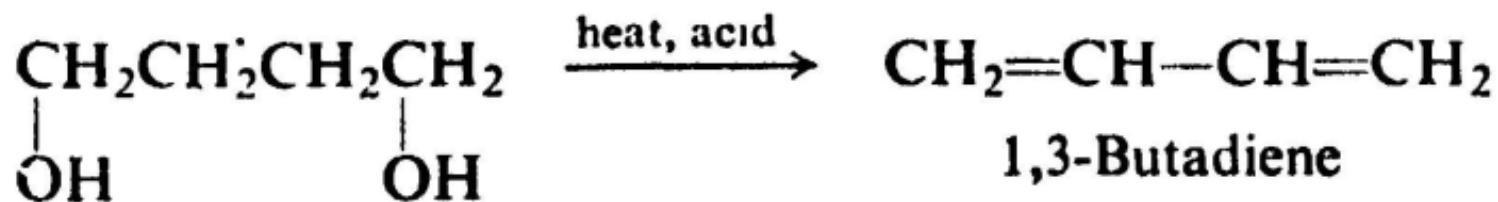
skumulowany układ wiązań,
występuje w związkach zwanych allenami

Otrzymywanie dienów

1. w krakingu

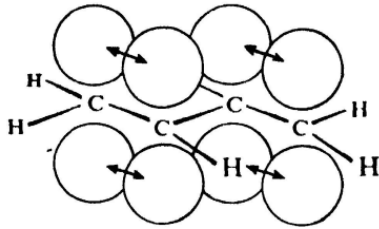
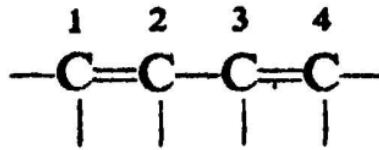

2. z glikoli (znacznie droższa)

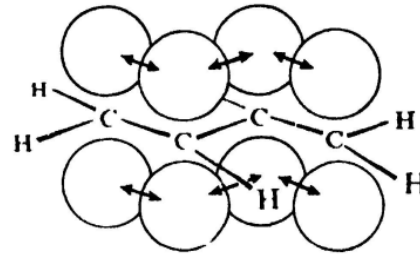
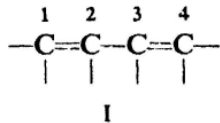

Rezonans w dienach

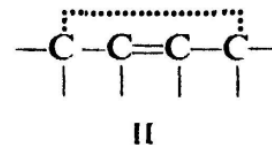
W cząsteczce 1,3-butadienu, delokalizacja elektronów jest pełna i cząsteczka jest bardzo stabilna.

Tworzenie się podwójnych wiązań

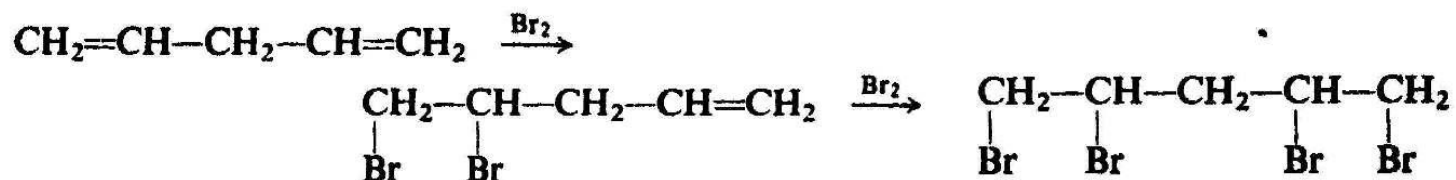
Tworzenie się sprzężonego układu wiązań

Hybryda rezonansowa struktur I i II

Reakcje dienów o sprzężonym układzie wiązań

1° Elektrofilowa addycja 1,4

Stosunek w jakim związki 1,2 i 1,4 powstają zależy od temperatury. Izomery 1,4 są zawsze w przewadze, bo są trwalsze.

2° wolnorodnikowa addycja do dienów

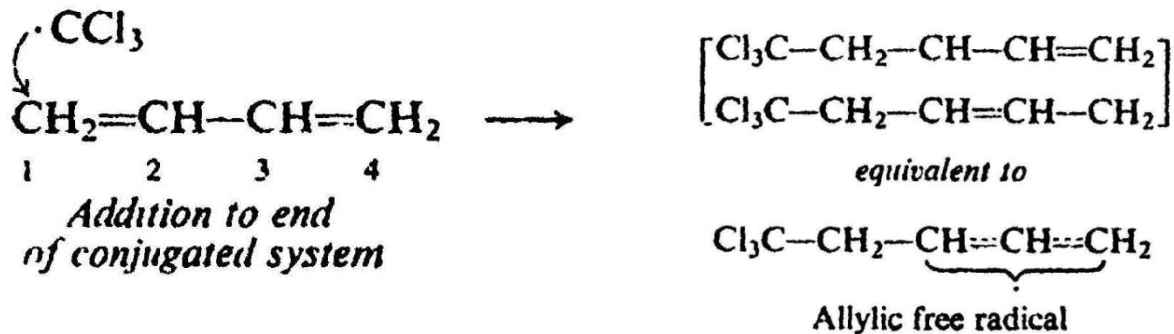
W tej reakcji dieny są bardziej reaktywne od alkenów

Ulegają zarówno addycji 1,2 jak i 1,4.

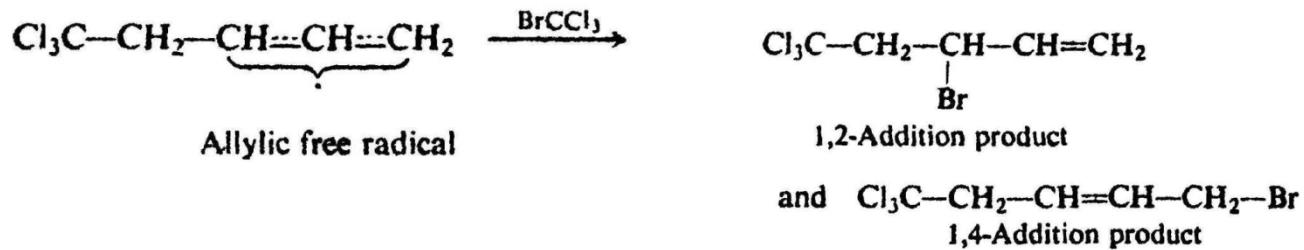
np. (1) nadtlenek $\rightarrow$

(2)

(3)

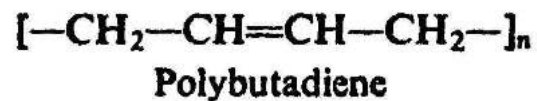
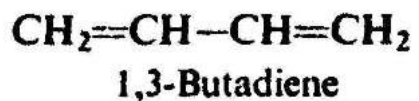
Wolny rodnik allilowy powoduje oderwanie atomu Br od BrCCl₃, w wyniku czego tworzy się nowy rodnik ·CH₃
 (4)

Dieny o sprzężonych wiązaniach podwójnych ulegają polimeryzacji wolnorodnikowej np. polibutadien.

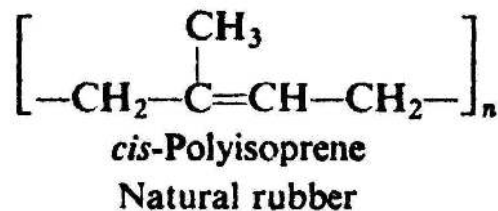
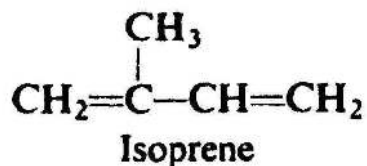

Dieny o sprzężonych wiązaniach podwójnych ulegają polimeryzacji wolnorodnikowej np. polibutadien.

Polibutadien jest stosowany jako syntetyczny kauczuk

cis – poliizopren (kauczuk naturalny)

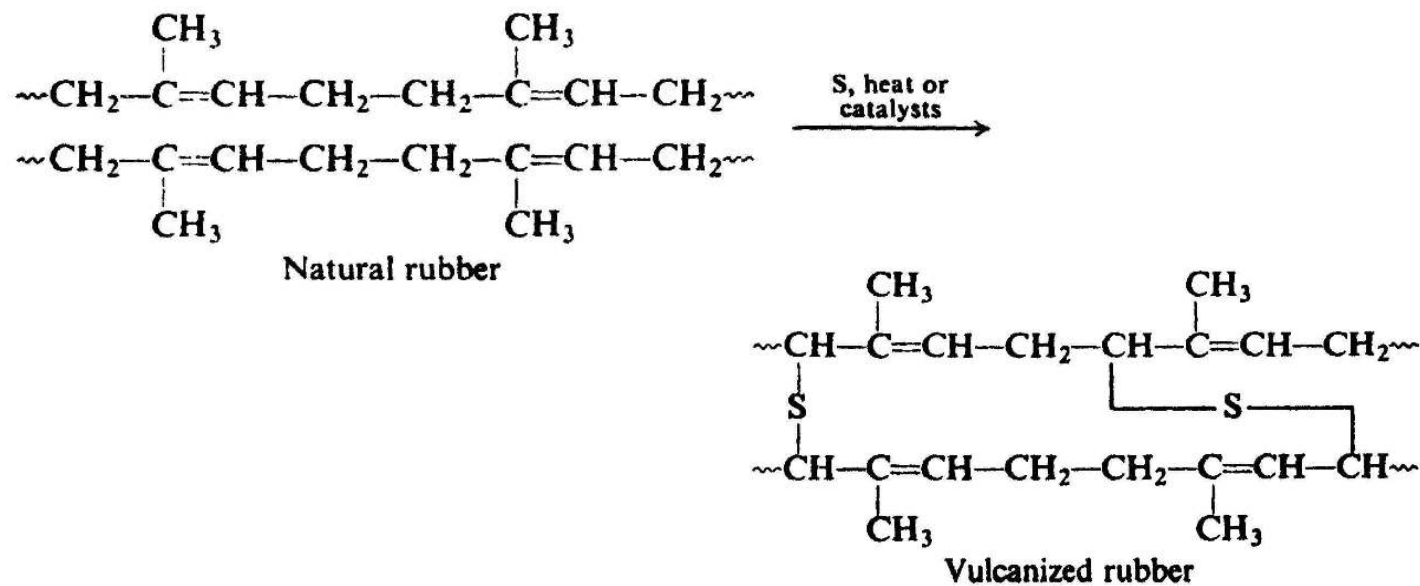

Kauczuk naturalny ma konfigurację cis

Wulkanizacja

Przy próbach syntezy zawsze otrzymuje się mieszaninę cis-trans, o właściwościach nieco odmiennych od naturalnego kauczuku.

Wiązania podwójne obecne w kauczukach wykorzystuje się do sieciowania wulkanizacją siarką

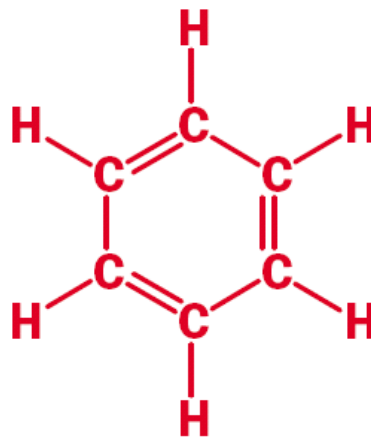

kauczuk wulkanizowany (guma)

WĘGLOWODORY AROMATYCZNE

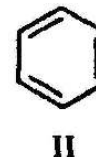
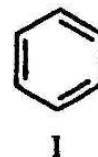
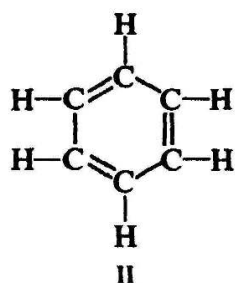
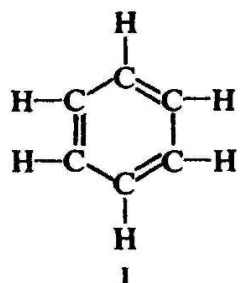
Najprostszym przedstawicielem tej grupy związków jest benzen, C_6H_6 poza benzenem do grupy węglowodorów aromatycznych zaliczane są wszelkie związki wykazujące właściwości aromatyczne. Benzen jest znany od 1825r., ale jego budowa została poznana dopiero po II wojnie światowej.

I hipoteza na temat budowy benzenu wysunął Kekule w 1858r.

Struktura benzenu

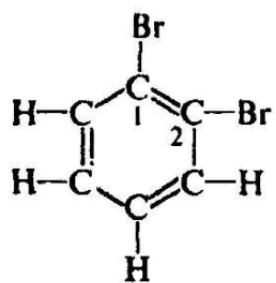
Strukturę benzenu zaproponowaną przez Kekule'go dziś przedstawilibyśmy wzorem:

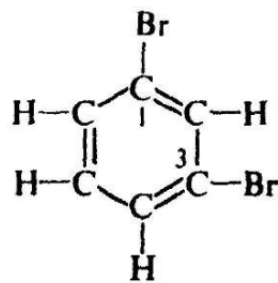
Dowód potwierdzający taką strukturę cząsteczki benzenu polegał na ustaleniu liczby możliwych izomerów.

a) z benzenu można otrzymać tylko jeden monopodstawiony produkt o wzorze C_6H_5X .

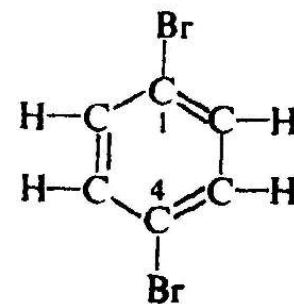
b) oraz 3 izomeryczne podstawione produkty o wzorach $C_6H_5Y_2$ i C_6H_5XY

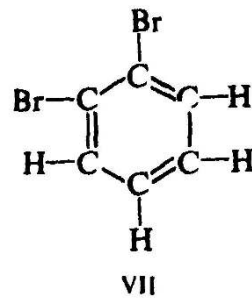
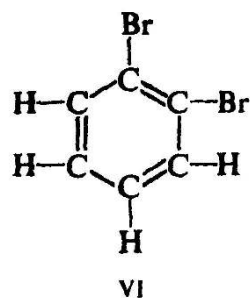
1,2-Dibromobenzene

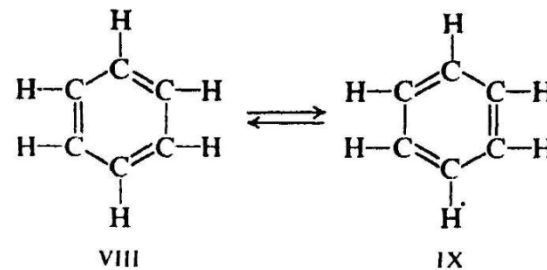
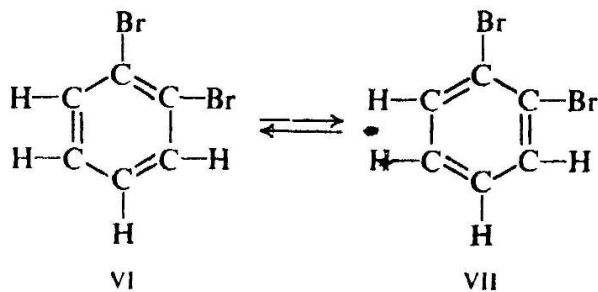
1,3-Dibromobenzene

1,4-Dibromobenzene

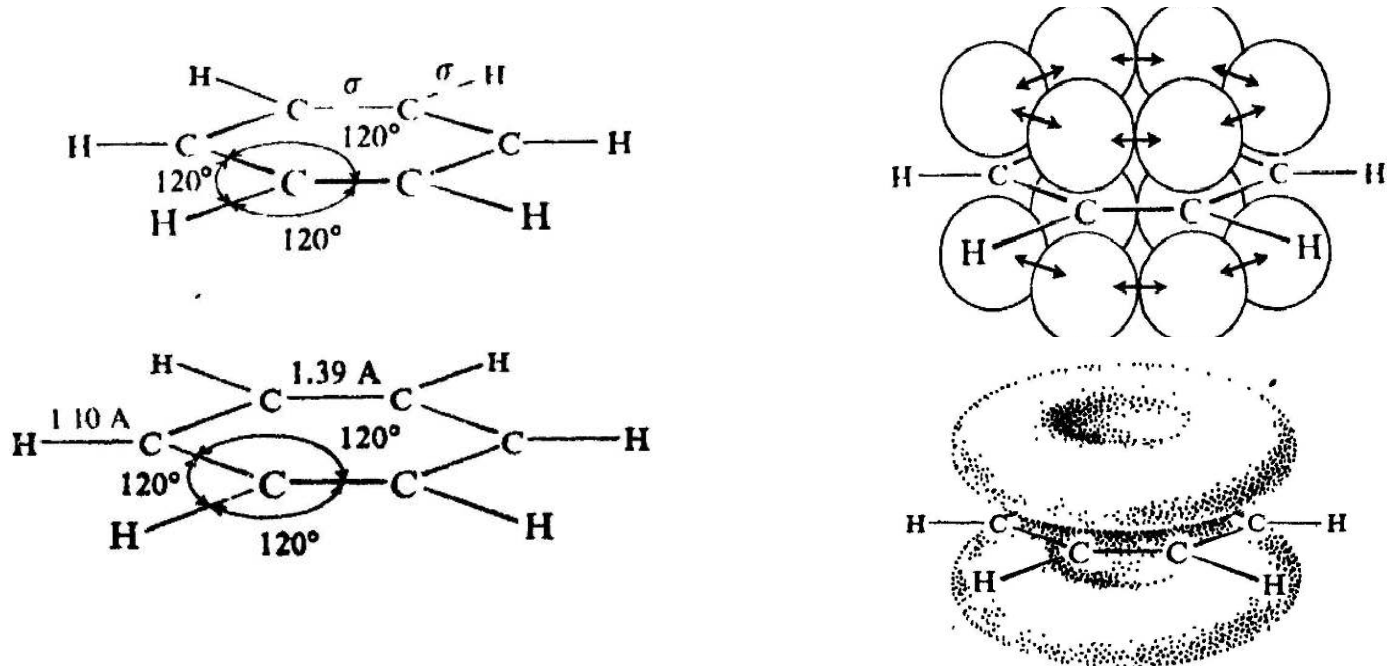
Teoretyczna możliwość istnienia dwóch izomerów

równowaga dynamiczna

Kształt cząsteczki benzenu

Badania wykazały, że cząsteczka benzenu jest płaska, a długości wiązań C-C są jednakowe i wynoszą po 0,139 nm ($C_{sp^2}-C_{sp^2}$ 0,149 nm, $C=C$ 0,134 nm). Długość wiązań C-H wynoszą po 0,109 nm. Wszystkie kąty = 120°

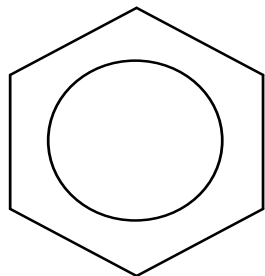

Wszystkie atomy C w cząsteczce benzenu są w stanie hybrydyzacji sp^2 .

atomowe orbitale p

chmury elektronowe nad i pod
płaszczyzną pierścienia

Z 6 orbitali p powstaje 6 orbitali π , które się wzajemnie przenikają. Obecne w nich elektrony są całkowicie zdelokalizowane tj. jednakowo przynależą do każdego atomu C pierścienia

Rzeczywista struktura benzenu

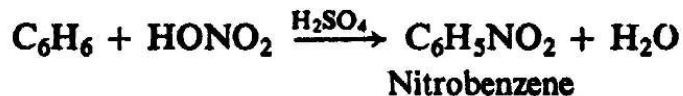
Właściwości chemiczne węglowodorów aromatycznych

W większości r-cji związków aromatycznych dominującą rolę odgrywa obecność trwałego sekstetu elektronów π i dążność do jego zachowania.

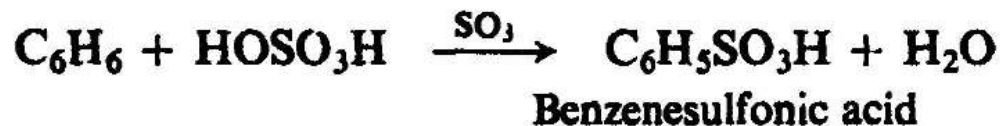
Reakcją charakterystyczną dla benzenu jest reakcja substytucji, gdyż w tej r-cji zostaje zachowany pierścień stabilizowany przez rezonans. W reakcjach typowych dla benzenu pierścień benzenowy jest źródłem elektronów, czyli spełnia rolę zasady. Związki, z którymi benzen reaguje mają niedobór elektronów; są więc kwasami lub odczynnikami elektrofilowymi

Reakcją charakterystyczną dla węglowodorów jest substytucja elektrofilowa, np.

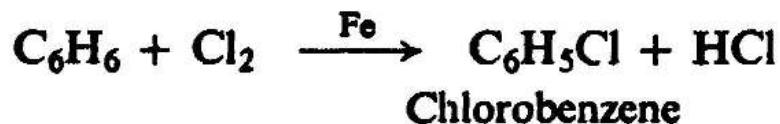
1° nitrowanie

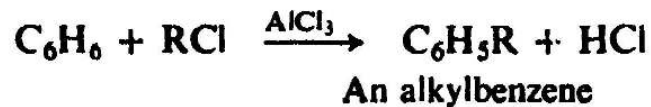
2° sulfonowanie

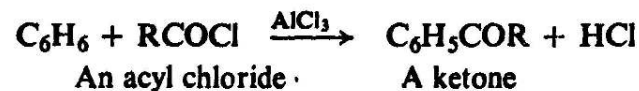
3° halogenowanie

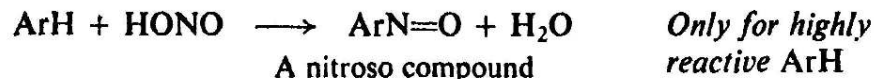
4° alkirowanie metodą Friedla-Craftsa

5° acylowanie metodą Friedla-Craftsa

6° nitrozowanie

Mechanizm substytucji elektrofilowej

Mechanizm podstawienia elektrofilowego obejmuje szereg etapów. Częsteczka elektrofilowa, zbliżająca się do pierścienia aromatycznego, zostaje najpierw przyciągnięta przez chmurę elektronów otaczającą pierścień i tworzy się z całym pierścieniem połączenie typu kompleksu π .

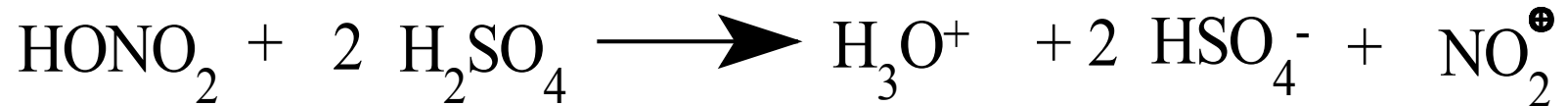
Kompleks π przekształca się w kompleks σ gdy cząsteczka elektrofilowa dotychczas luźno związana z całym pierścieniem zostaje przyłączona przez jeden z atomów C (jest to etap bardzo wolny całego procesu, bo zachodzi z małym prawdopodobieństwem).

W tym momencie kołowy orbital molekularny zostaje przerwany, bo jeden z pierścieniowych atomów C ulega rehybrydyzacji $sp^2 \rightarrow sp^3$ i pierścień przestaje być aromatyczny. Kompleks σ posiada znacznie wyższą energię. Odszczepienie protonu pozwala układowi na powrót do stanu o niższej energii.

Mechanizm nitrowania

Mechanizm ten obejmuje następującą sekwencję reakcji:

(1)

Zasada

kwasy

jon nitroniowy

HONO_2 ulega normalnej jonizacji $\rightarrow \text{H}^+ + \text{NO}_3^-$

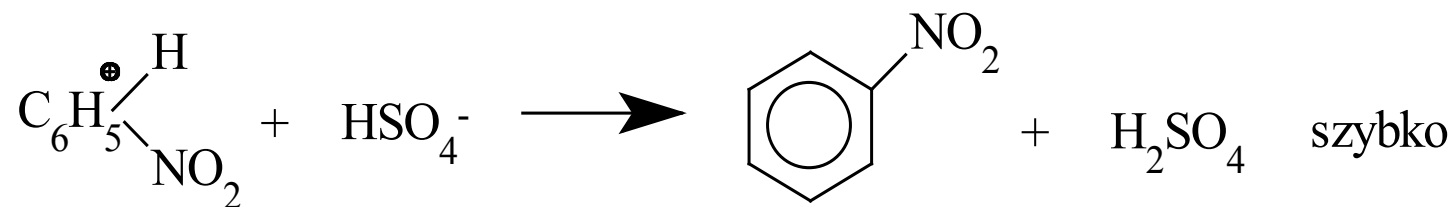
a w obecności $\text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{HO}^- + \text{NO}_2^+$

W tym etapie jon nitroniowy jest właściwym czynnikiem atakującym pierścień

Co oznacza że ładunek dodatni nie jest zlokalizowany na jednym atomie, ale jest rozproszony w całej cząsteczce, przy czym gęstość jego jest szczególnie duża na atomach C w pozycjach orto i para.

(3)

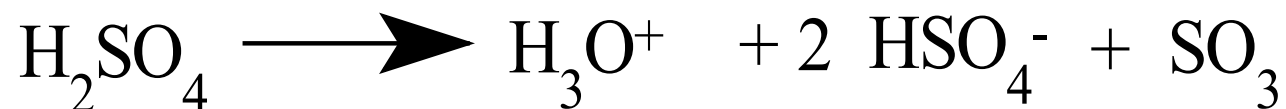
Utrata protonu jest jedną z typowych reakcji karbokationu.

Substytucja elektrofilowa, podobnie jak addycja elektrofilowa, jest procesem wieloetapowym, w którym związkiem przejściowym jest karbokation

Ad. 2. Mechanizm sulfonowania

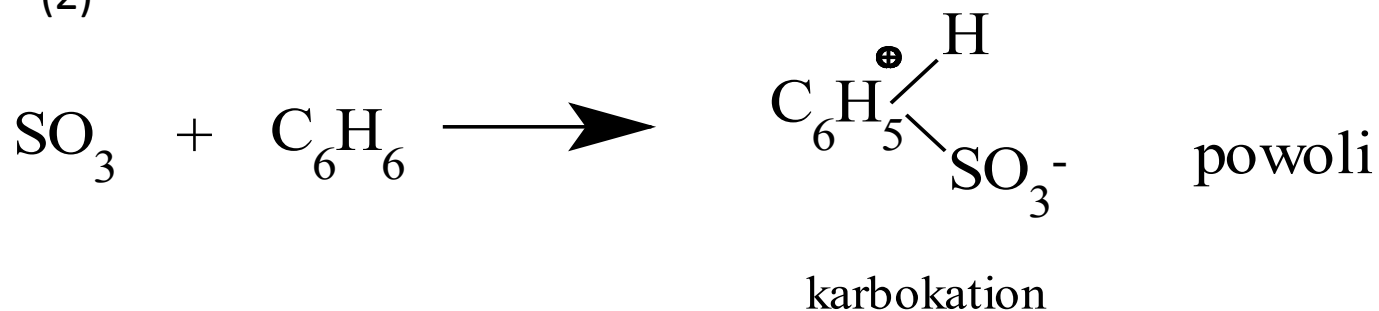
Reakcja sulfonowania obejmuje następujące etapy:

(1)

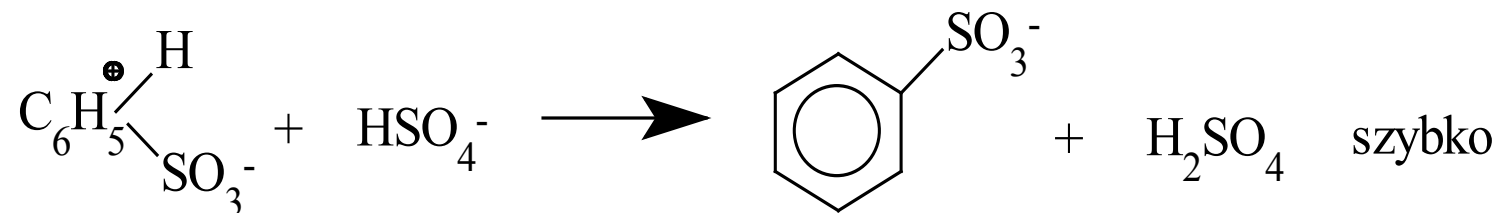
W tym etapie powstaje reagent elektrofilowy SO_3

(2)

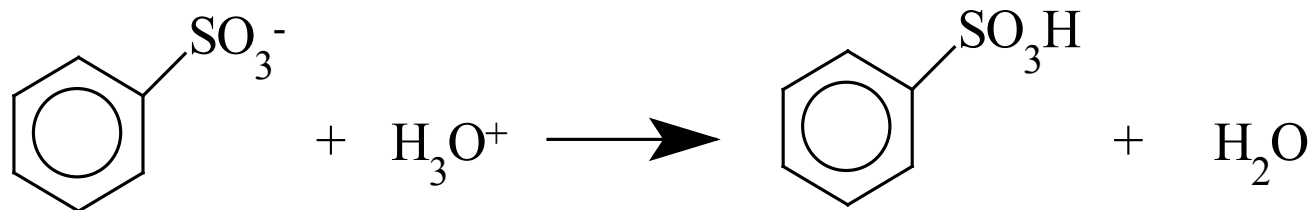

W etapie (2) przyłącza się do pierścienia benzenowego tworząc karbokation

(3)

(4)

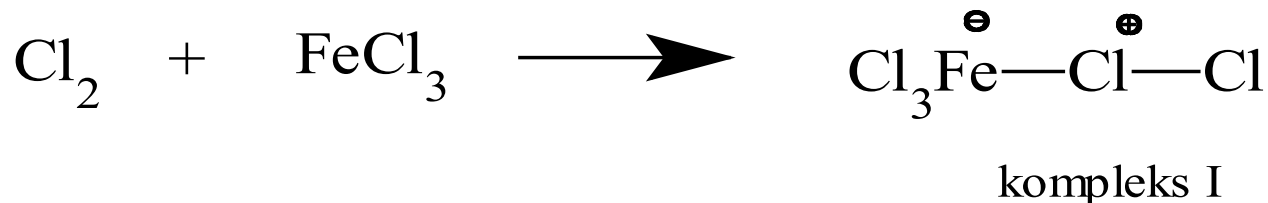
W ostatnim etapie karbokation traci jon wodorowy i powstaje stabilizowany przez rezonans produkt substytucji

Ad. 3. Mechanizm halogenowania

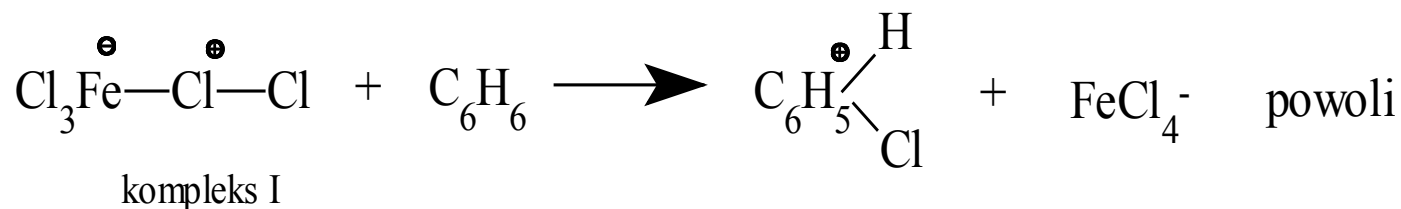
Ad. 3. Mechanizm halogenowania

W tej reakcji można wyróżnić następujące etapy:

(1)

(2)

Etap (2) jest **etapem kluczowym**, w którym następuje przyłączenie dodatniego jonu chlorowego do pierścienia aromatycznego. FeCl_3 łącząc się z Cl_2 tworzy kompleks I, z którego atom chloru, bez swoich elektronów, zostaje przeniesiony bezpośrednio do pierścienia.

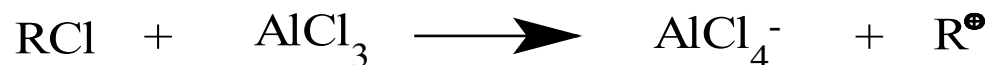
Bardziej reaktywne związki aromatyczne, tj. związki, których elektrony π są łatwiej dostępne, reagują z chlorowcami bez udziału kwasu Lewisa.

Ad. 4. Mechanizm alkilowania metodą Friedla-Craftsa

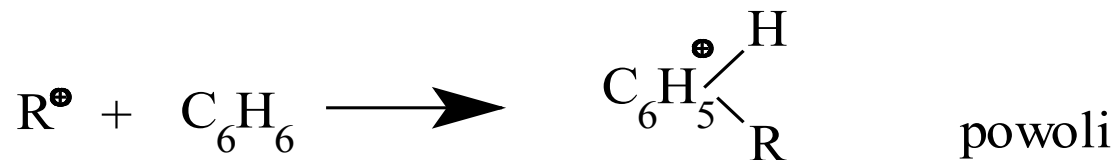
W tej reakcji czynnikiem elektrofilowym jest na ogół karbokation (R^+).

Powstaje on w (1) etapie r-cji, polegającej na ustaleniu się równowagi typu kwas-zasada.

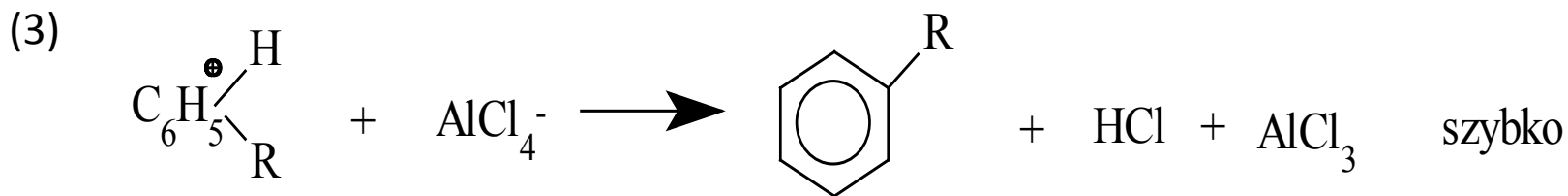
(1)

(2)

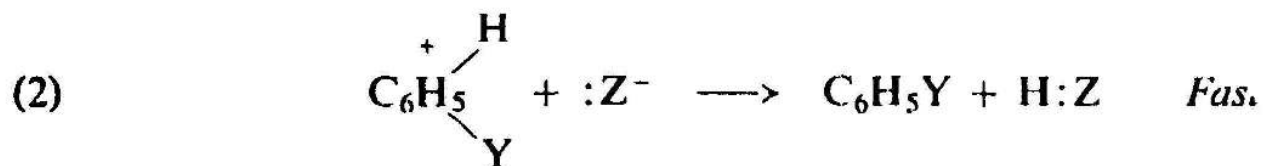
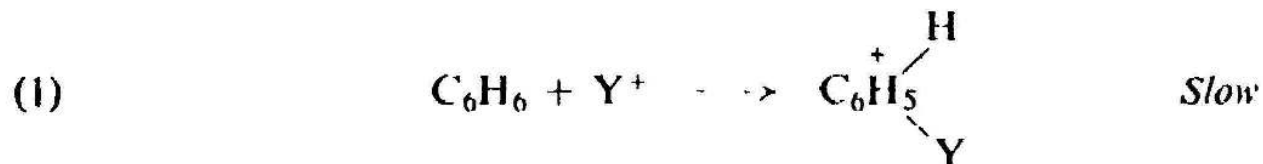

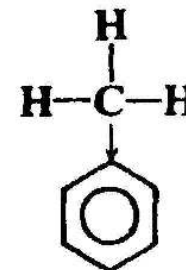
W oparciu o przedstawione reakcje można stwierdzić, że: reakcje **substytucji elektrofilowej** zachodzą według jednego mechanizmu, niezależnie od rodzaju reagenta biorącego w nich udział.

Ogólny mechanizm można zapisać następująco:

Toluen, podobnie jak benzen, ulega reakcjom substytucji elektrofilowej, np. sulfonowaniu

Obecność grupy CH₃ powoduje, że toluen jest bardziej reaktywny od benzenu

Aktywacja i dezaktywacja pierścienia aromatycznego

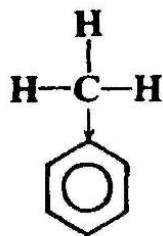
Każda grupa przyłączona do pierścienia benzenowego wywiera wpływ na reaktywność pierścienia i określa orientację reakcji substytucji. Grupa ta określa szybkość i miejsce ataku elektrofilowego.

Grupa, która zwiększa reaktywność pierścienia w porównaniu z pierścieniem benzenu nazywana jest grupą aktywującą.

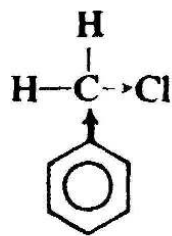
Grupa, która zmniejsza reaktywność pierścienia w stosunku do pierścienia benzenu – grupą dezaktywującą.

grupa aktywująca – I rodzaju

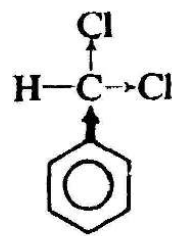
grupa dezaktywująca – II rodzaju

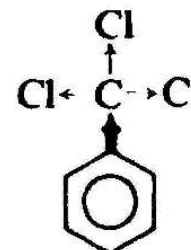
Activating

Weakly
deactivating

Moderately
deactivating

Strongly
deactivating

Klasyfikacja podstawników

Podstawnik	wpływ kierujący	wpływ na reaktywność pierścienia
-OH, -NH₂ (-NHR, NR₂)	orto, para	Silnie aktywizujące
-OR (eterowa) -NH-CO-R (amidowa) -SH (tiolowa) -CH=CH₂ (winyłowa)	orto, para	aktywizujące
-CH₃, -C₆H₅ (fenyłowa)	orto, para	słabo aktywizujące
-F, -Cl, -Br, -I	orto, para	słabo dezaktywizujące
-NO₂, -CN, -COOH, - COOR -SO₃H, -CHO, -COR	meta	silnie dezaktywizujące

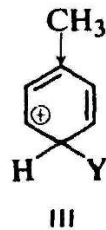
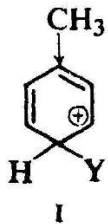
Grupa, która oddaje elektrony aktywuje pierścień, a grupa, która wyciąga elektrony – dezaktywuje pierścień.

benzen

nitrobenzen

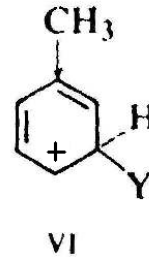
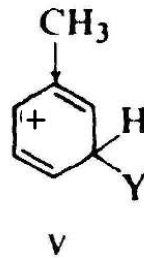
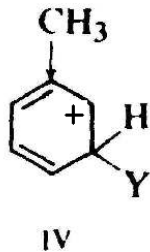
toluen

Porównanie karbokationów powstałych na skutek zaatakowania pozycji para i meta w toluenie (posiadającym grupę aktywującą)

Para attack

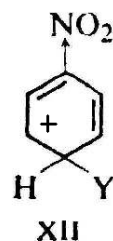
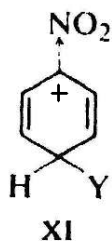
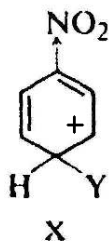
*Especially stable:
charge on carbon
carrying substituent*

Meta attack

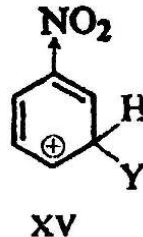
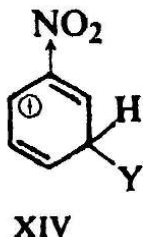
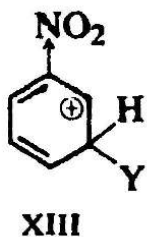
Najtrwalsza jest struktura II. Ładunek dodatni związany jest z atomem C związanym z grupą CH_3 . Produkty meta powstają tylko jako produkt uboczny. CH_3 wywiera największy wpływ na atom C z nią związany.

Porównanie karbokationów powstałych na skutek zaatakowania pozycji para i meta w nitrobenzenie (posiadającym grupę dezaktywującą)

Para attack

*Especially unstable:
charge on carbon
carrying substituent*

Meta attack

Struktura XI jest najbardziej nietrwała.

Substytucja w pozycji para zachodzi więc z **mniejszą szybkością** niż w pozycji meta.

Każda grupa- niezależnie od tego, czy jest grupa aktywującą czy dezaktywującą wywiera najsilniejszy wpływ na pozycje orto i para.

Otrzymywanie węglowodorów aromatycznych

1. z katalitycznego reformingu (frakcje C_6-C_{10})
2. synteza alkilowych pochodnych benzenu metodą Friedla-Craftsa

Mechanizm alkilowania benzenu metodą Friedla-Craftsa

Czynnikami alkilującym są węglowodory nienasycone lub halogenopochodne.

Katalizatory – kwasy Lewisa lub kwasy protonowe.

Katalityczne działanie kwasó protonowych w r-cji alkilowania alkenów sprowadza się do wytworzenia karbokationów.

a)

b)